

МОДЕРНИЗАЦИОННИЯТ ПОЛИТИКО-ТЕОРЕТИЧЕН ФАТАЛИЗЪМ И ДВУРАЗМЕРНОСТТА НА БЪЛГАРСКАТА ИСТОРИЧЕСКА ОНТОЛОГИЯ

Венцислав Алабачки

Проблемът за възможностите и перспективите на българската политическа, икономическа и културна модернизация може да бъде разглеждан от различни теоретични гледни точки. Общото между всички възгледи в България е модернизацията да се разглежда като универсален външен императив. Тази „кемалистка“ перспектива редуцира комплексността на българската история, както и политико-теоретичните модели за нейното анализиране. В българските социални науки модернизацията се разглежда като западна и универсална едновременно. Тази постановка е имплицитно и експлицитно заимствана от „Протестантската етика и духът на капитализма“ на Макс Вебер.¹ Там модернизацията

1 Вебер, М. Протестантската етика и духът на капитализма. София, 2005, с. 7.

е представена като универсален процес, който обаче произлиза от специфични уникални културно-исторически обстоятелства. Настоящото изложение се стреми да скицира един по-диференциран подход, като се опитва да представи проблема за нередущурируемостта на анализа на българската история и политика само до един обяснителен модел.

Универсалният ход на прогреса се представя чрез историческата схема Древност – Средновековие – Ново Време.² Това е историческият ход на западната цивилизация и чрез него се правят опити да се обяснява развитието на всички общества и политически системи в целия свят. Противно на това европоцентрично схващане руският геополитик Вадим Цимбурски предлага осъвременено шпенглеровско полицентрично схващане, което разделя света на различни цивилизации, намиращи се на различна стадиална възраст, която задава рамките на собственото им развитие.³ Цивилизациите са такъв вид общества, които гледат на себе си като основно човечество, осмислящо себе си на базата на своя собствена сакрална вертикала. Това е религия или идеология, съотнасяща културата, социалната практика и геополитиката на група народи

2 Шпенглер, О. Залезът на Запада. Опит за морфология на световната история. Форма и действителност. Т. 1. София, 1995, с. 35- 38.

3 Цымбурский, В. Остров Россия. Геополитические и хронополитические работы 1993-2006. Москва, 2007, с. 135.

с трансцендентална висша реалност.⁴ В този контекст е възможно и уместно България да бъде разглеждана като част от славяно-гръко- православната цивилизация,⁵ в противоположност на декларираната принадлежност към западната цивилизация.

Всяка цивилизация има свой собствен стадиален ритъм на историческо развитие със своя собствена темпоралност. Наблюдава се автономен цивилизационен ход със собствени формативни и постформативни цикли. Според Цимбурски шпенглеровският формативен цикъл се състои от преход от високата култура на аграрно-съсловно общество със съответстващата му сакрална вертикала, проектираща неговата структура и геополитика в план на последни световни причини и цели, към културно и политическо господство на града с неговите особени отчуждени от вегетативните ритми на „земята-майка“ светоусещане и жизнен стил. Този културно-политически преврат, или градска революция, често намира облик като религиозна или идеологическа революция, която прокарва нов „път на спасение“ или предлага нов способ на космическо „оправдание“ за гражданина, по-добре отговарящ на особеностите на неговия жизнен и духовен опит. В историята на всяка цивилизация се наблюдава градска революция,

4 Пак там, с. 212.

5 Вацев, В. Балканските модернизации и псевдоморфизми. – В: Национално, балканско, европейско-конвергентност и дивергентност. Проданов, В. (ред.). София, 2008, с. 51.

предопределяща чрез своя духовна реформация облика на съответните общества. Тази реформация се съпровожда от контрареформационна вълна, опитваща се да модифицира нагласите на аграрно-сърсловната висока култура, приспособявайки я към менталността и жизнения усет на гражданина от реформационните времена. Шпенглеровският формативен цикъл се състои от следните сюжетни стадиялни фази:⁶

1. Установяване на висока аграрно-сърсловна култура.
2. Градска революция със сблъсък на реформационни и контрареформационни вълни.
3. Смутни времена.
4. Строителство на империи. „Универсална държава“.

Постформативният цикъл на историческо развитие на цивилизациите се подчинява на логиката „предизвикателство-отклик“ по историческата схема на Арнолд Тойнби.⁷ В зависимост от това в кой цикъл се намират цивилизациите се определя възможното бъдеще на историческото им развитие и тяхното взаимодействие в международната политика. Западната цивилизация се намира в завършващата фаза на своя формативен цикъл или процес на създаване на универсална държава.⁸ Азиатските общества са извън формативната фаза, а славяно-гръко-православната цивилизация пребивава приблизително от 19 в. във

фазата на своята градска революция. Западната цивилизация е „контекстно-свободна“ цивилизация, това означава, че тя се самоопределя абсолютно от вътрешни фактори. Цивилизациите, намиращи се в по-ранна фаза на формативния си цикъл, както и тези, които са в постформативен цикъл са „контекстно-свързани“ и в голяма степен те се определят чрез своите отклици на предизвикателствата, които им поднася западната цивилизация.⁹ В този ред може да се види, че в процеса на развитие на българската история и политика като част от историята на славяно-гръко-православната цивилизация се наблюдава двоен алгоритъм: опит за модернизация по западен образец като начин на оцеляване в европоцентричния свят и реализиране на свои собствени ендогенни формативни стадии с техните типични тенденции. Това двоеритмие се осъществява в историята чрез социо-културна псевдоморфоza.¹⁰ В рамките на външни екзогенни социо-културни форми се осъществяват вътрешни цивилизационни стадиялно детерминирани задачи. Цивилизационното двоеритмие позволява българската историческа онтология да се разглежда като хронополитически двуразмерна. Именно в такъв контекст би трябвало да се бъде разгледан и политическия режим на социализма. Българският социализъм, разгледан като реформационна вълна на българската градска революция, създава основите на обуржоазяване, бюргеризация на българското

6 Цымбурский, В. Цит. съч., с. 140.

7 Тойнби, А. Изследване на историята. Възникване, развитие., разпадане и разлагане на цивилизациите. Т.1. София, 2001, с. 85-106.

8 Цымбурский, В. Цит. съч., с. 143- 144.

9 Пак там, с. 143.

10 Шпенглер, О. Цит. съч., с. 243-245.

общество в идеологическите форми на ортодоксалния марксизъм. В своето произведение „Извори и смисъл на руския комунизъм“ Николай Бердяев разглежда руския болшеvizъм, като форма на градска православна ерес.¹¹ В този контекст са особено полезни и анализите на руския философ Николай Устрялов, който анализира болшеvizма като национал-болшеvizъм.¹² Същата роля изиграва и българският социализъм. Методологическото му приравняване от тази гледна точка с тоталитаризма е погрешно, тъй като нарушава стадиалната детерминация на българския исторически процес, като му приписва методологическа перспектива на изследване от друга цивилизационна реалност, намираща се на по-късна фаза на формативното си развитие. При появата на немския тоталитаризъм немското общество е вече завършено градско общество. Преди и по време на началния етап на социализма българското общество се намира във фаза на преминаване от аграрно-съсловни към градско-корпоративни форми на живот. Развитие на социализма е възможно да се разглежда като реформационна вълна. По тази логика на съвременния етап на историческо развитие би трябвало да се разгърнат контрареформационни модели, за да не бъде прекъснат ендегенният цивилизационен ход на българската история. Установяването на режима на либерална демокрация в

11 Бердяев, Н. Извори и смисъл на руския комунизъм. София, 1994, с. 175-210.

12 Устрялов, Н. Национал-большеvizм. Москва, 2003, с. 156-162.

края на 20-ти век обявява като единствена идеологическа перспектива образа на евро-атлантическия ценностен модел. По този начин се поставя приоритет единствено на външно-цивилизационни и геополитически форми, което заплашва ендегенното историческо развитие на обществото. Това води до нарушаване на историческото двоеритмие и нарушава процеса на „аутопоезис“¹³ (самосъздаване) при историческото възпроизводство на българската социална и политическа система. За бъде реализиран контрареформационен модел на развитие на българската градска революция би трябвало да бъдат потърсени образи и символи от предреформационната българска държавност и да бъдат адаптирани към условията на градско съществуване. Опитът чрез либерално-демократични реформи да се създаде масово общество по западен образец като се отхвърля логиката на стадиалната детерминация на историческия процес, която сочи, че българското общество трябва да завърши първо етапа на своята градска революция, води до процес на спиране на собствено производство на българска автентична политика и история и упадък на политическия суверенитет. Модернизационният политико-теоретичен фатализъм се откроява, когато българските анализатори разглеждат като фатална за България неприложимостта на западните политически теории в българската действителност. В задължително резигниращ тон, граничещ с фаталността на неизбежна

13 Luhmann, N. Einführung in die Systemtheorie. Heidelberg, 2008, с. 257- 287.

съдба, се постулира, че българското общество не е способно да създаде собствени органически форми на политически живот и че единственото спасение от тази фатална съдба е копирането на външни модернизационни образци и норми, дори когато те открито саботират логиката и смисъла на социалната действителност. Подобни оценки в Алековски стил¹⁴ или стила на „Криворазбраната цивилизация“¹⁵ на Добри Войников пропускат именно да видят българската история като сложно преплитане на ендеогенни и екзогенни модели на цивилизационно развитие. Градската революция със своите реформационни и контрареформационни модели е собствено произведен геополитически жизнен стил, чрез който теоретично може да се оцени успехът или неуспехът на модернизацията, а не обратно.

Аналогичното съпоставяне на понятието за политическото на Карл Шмит¹⁶ и понятието за геокултура на Вадим Цимбурски, и сравнението им с понятието за „аутопоезис“ на Никлас Луман е възможно да открие евристични възможности за изследване на начините, по които българската политика може да произведе собствени символи и образи, чрез които да гарантира историческото си възпроизводство, а не да изпълнява само очертан отвън план. Карл Шмит разглежда като критерий за дефиницията на политическото разделението

14 Вацев, В. Цит. съч., с. 52.

15 Пак там, с. 51.

16 Шмит, К. Понятието за политическото. София, 2008, с. 21-23.

приятел/ враг¹⁷, групирането на социални групи по този критерий създава политически обединения, независимо какви са мотивите за създаването на такова разделение. Вадим Цимбурски използва понятието геокултура в „строго определен смисъл на политическо проектиране и политическо опериране, основано на мобилизация на едни или други културни признаци, позволяващи на субекта по-различен начин да отделя в света „свое“ и „чуждо“- „свои“- на определен момент- и „чужди“¹⁸. Понятието за политическото и понятието за геокултура, разгледани като взаимно допълващи се, придават един съвсем различен геополитически и цивилизационен смисъл на политическото мислене, за разлика от класическите теории за политическото, произхождащи от понятията за власт, интереси и публичност, както и от процесуалните, съдържателни и институционални понятия.¹⁹ За да могат политическите и социалните системи да се самосъздават и самоуправляват, те трябва на базата на смисъла да създават оперативно затворени функции, които редуцират комплексността на действителността и правят възможно обществото да функционира като система.²⁰ Резонно е тук да се постави въпросът, не се ли нарушават процесите на „аутопоезис“

17 Пак там, с. 21-23.

18 Цымбурский, В. Цит. съч., с. 538.

19 Lenk, K., В. Franke. Theorie der Politik. Eine Einführung. Frankfurt am Main; New York, 1987, S. 111- 114.

20 Симова, О. Глобализация и политика. Социологически теории за глобализацията и техните политически импликации. Пловдив, 2005, с. 29.

при опитите, да се конструира функционалността на българската политическа система на базата на геокултурни критерии, произведени в друга социо-културна реалност, която се намира на друг исторически стадиялен етап. Теорията на Никлас Луман отрежда важно място на национална държава в глобалния свят и не вижда необходимостта от световно управление от един център, тъй като не могат да бъдат преодолените регионалните различия. Неговата системна теория е еволюционна и консервативна,²¹ което би способствало за един по спокоен и необременен идеологически от революционната патетика на съвременния троцкизъм, анализиращ социалните отношения чрез принципите на „перманентната революция“.

Постановката за разглеждането на политиката чрез теориите за цивилизациите и системният подход на Никлас Луман създават условия за поликаузално изследване на политиката и обществото, което е един по-адекватен начин за избягване на едномерните обяснения, които най-често са предлагани от либералните и марксистки теории за модернизацията.²²

В условията на мултиполярна международна политика би било късогледо политическото и историческото развитие на целия свят да се разглежда единствено през призмата на концепцията за универсалния прогрес, представящ западната цивилизация

21 Пак там, с. 34- 35.

22 Пак там, с. 42-43.

като единствена цивилизация. Разработването на контрареформационни модели на развитие на градската революция в условията на социо-културна псевдоморфоза и опит за запазването на историческото двоеритмие като основа на българската политика биха могли да извадят България от историческото безвремие, в което се намира в момента. Теоретичен ресурс за обосноваването на българска държавна и политическа концепция в рамките на сакрална вертикала би трябвало да се търсят в Православието в контекста на разбирането на Карл Шмит за държавните учения като секуларизирано богословско познание.²³ Това теоретично дешифриране на методите на социалните науки позволява да се открие културно-религиозната аксиоматика на екзогенните социални и политически теории и осветлява проблема за неприложимостта им, тъй като в те в повечето случаи те се базират основно на католически и протестантски теологически и антропологически постановки.

Разгледаните понятия и принципи очертават една историософска схема коренно противоположна на либерално- демократичната парадигма за изследване на историята и политиката в България. Актуалността на подобен подход се извежда от необходимостта българското общество да се огледа в собствените си исторически и политически традиции, за да може да се възпроизведе в бъдещето.

23 Schmitt, C. Politische Theologie. Vier Kapitel zur Lehre von der Souveränität. Berlin, 1979, S. 49-66.

Der politisch-theoretische Modernisierungsfatalismus und die Zweidimensionalität der bulgarischen geschichtlichen Ontologie

Der Aufsatz stellt das Problem der scheinbar vollen Anwendbarkeit der westlichen modernen politischen Theorien dar, wenn man die bulgarische politische und geschichtliche Wirklichkeit betrachtet. Auf der Basis des vom russischen Geopolitiker und Sozialphilosophen aufgearbeiteten und benutzten Begriffes „städtische Revolution“, der auf der geschichtlichen Zivilisationsvorgehensweise von Oswald Spengler beruht, werden manche grundsätzliche ideologische Tendenzen in der Entwicklung der bulgarischen Politik und Geschichte als soziokulturelle Pseudomorphosen kurz skizziert. Mittels des Spenglerschen Begriffes von Pseudomorphose werden theoretische Anmerkungen bezüglich der geschichtlichen Entfaltung des bulgarischen politischen Lebens als ideologisch „zweidimensional“ beschrieben. Auf dem autonomen, innerlich eigenen Zivilisationsgang der Entwicklung der bulgarischen städtischen Revolution überlagern sich die von außen hineingetragenen politischen und ideologischen, in mehreren Fällen westeuropäischen Modernisierungsvorbilder. In diesem Sinne ist die städtische Revolution eine souveräne geopolitische Form der Modernisierung, auf der sich exogene Formen solcher Art überlagern. Das kompliziert den Prozess von Autopoiesis bei der geschichtlichen Wiederherstellung des bulgarischen politischen Systems. In diesem Kontext zeichnet sich die fatale Erfahrung ab,

die bulgarische Geschichte und Politik einzig und allein durch außen erzeugten ideenpolitischen Modellen erklärt zu werden.